

SONETNI VENEC IN SLAVILNA PESEM V SPOMIN NA LOUISA ADAMIČA

Tine Kurent

Za prvo generacijo slovenskih izseljencev v Ameriko je bila slovenščina glavni spomin na rodni kraj. Ljubezen do slovenske besede so prinesli že od doma, pesniki in pisatelji so bili pri nas vedno v časteh. Profesorica Tatjana Dumas Rodica ugotavlja: *Slovenski narod ni imel v svoji zgodovini nikdar dejanske politične moči. Svojo identiteto... je utrjeval s svojo literaturo.*¹ Svojo misel podpira z daljšim citatom iz Adamiča, katerega vodilna misel pravi: *Vodilna dejavnost na Slovenskem je bila Kultura.*² Ljubezen do materinega jezika je številne izseljence vzpodbudila k javnemu nastopanju v slovenščini, k pisanju spominov, priložnostnih govorov in tudi k pesnikovanju. Nastali so krajši pa tudi daljši zapisi v prozi in rimah, nikjer objavljeni. Preproste ljudi nedokončano šolanje ni oviralo, da ne bi izražali svojih čustev v pesmi. Če preidemo bolj ali manj verzificirane pozdrave, dobrodošlice in zdravice na društvenih shodih, si oglejmo dve slavilni pesmi Louisa Adamiču v spomin.

Sonetni venec, posvečen spominu velikega Slovenca in prijatelja Louisa Adamiča, je spesnil izseljenec Mirko Kuhel l. 1951, potem ko so Adamiča umorili.³

Prigodnico *Louisu Adamiču v spomin* je spesnil izseljenec Jack Tomsic.⁴

*

Pisatelj Mirko G. Kuhel iz Kostanjevice na Krki se je leta 1920 izselil v Ameriko, star 24 let, s tremi razredi gimnazije. Skupaj z Adamičem je deloval v SNPJ kot izvoljeni tajnik. Prevajal je iz angleščine v slovenščino in iz slovenščine v angleščino. Prvi je prevedel Prešernovi pesnitvi *Krst pri Savici* in *Povodni mož*. Že v gimnaziji je spoznal Prešernov *Sonetni venec*. Pod njegovim vplivom je izbral to vrhunsko obliko pesništva za svoje najpomembnejše samostojno delo, *Sonetni venec, posvečen spominu velikega Slovenca in prijatelja Louisa Adamiča*. *Venec* bi lahko označili kot domoljubno slavilno pesem. Začne se kot budnica (*Le vstani, rod moj, dan se dela!*), toda upanje podre umor stražarja (*obraz mu nem je, kot da mirno sanja / in puška čez kolena...*), prevlada žalostinka (*Po morju plove ladja brez krmarja*). Naševa napredne nazore (*Lenuh požrešni delo*

¹ Tatjana Dumas Rodica, *Les Slovenes Américains: Écriture et identité*, Université de Saint-Étienne, 1997.

² Adamic Louis, *The Native's Return*, Harper and Brothers, New York, London, 1934 - enajsta izdaja.

³ Mirko Kuhel, 1904-1958. Njegov *Sonetni venec* je recital in posnel na kaseto septembra 1981 igravec Andrej Kurent - na željo ameriškega industrijalca Adolpha Klančnika in njegove gospe Angelce, ki sta pomembna zbiratelja gradiva o slovenskih izseljencih. Alenka Adamič je objavila pesem v decembrski številki *Grosupeljskih odmevov* 1996.

⁴ Jack Tomšič, 1897-1994. Njegovo pesem *Louisu Adamiču v spomin* so objavili v *Commemorative Booklet, Symposium 1977*, Euclid Ohio, ki sta jo izdali Florence F. Unetich in Josie Zakrajsek.

zanemarja... Enakopravnosti naj dan zasije... Izbira naj vsak narod sam vladarja), obuja upanje (*Enotnost te pogube bo otela... svobode plamenica bo žarela... napoveduje dan vstajenja: Prešeren, Cankar, mnogi njuni prednik idealizma bili so besednik*), doseže višek, ko iz splošnega opisa preide v slavnilo pesem (*A on stoji pogumno na braniku, mogočni glas njegov ne zaduši tujina*), se zgrozi (*beleži dan umora zgodovina*), žaluje skupaj z domovino (*Med velikane bi ga šteti smela, umrlemu zdaj ti daj zadoščenja. Uvrsti ga med velikane svoje, da mu nesmrtna luč bo zagorela, ime zapiši jasno med heroje*), vendar se žalost za pokojnim (*In večno naj spominja se dežela*) na koncu preobrazi v budnico (*Le vstani, rod moj, dan se dela*). Poenostavljeno bi lahko rekli, da gre za slavnilo pesem, ki združuje elegijo z odo.

Umrlega velikana ne imenuje tako kot pred njim Prešerna in Cankarja, vendar z akrostihom magistrala posveti sonetni venec njegovemu imenu, LOJZETU ADAMIČU.

MAGISTRALE

Le vstani, rod moj, dan se dela!
 Obseva že obzorje zlata zarja,
 Jeklena grod ni sili kos viharja,
 Zbudite se, omamljena krdela.
 Enotnost te pogube bo otela,
 Trpinu naj bo dana pest denarja,
 Usodo boljšo naj si sam ustvarja,
 A Judež naj na čelo da pepela!
 Dovolj! Odpusti, moja domovina!
 Avgur napoveduje dan vstajenja,
 Mineva v upu bolečina.
 In dan prihaja boljšega življenja.
 Čedalje bolj spoznaváš, mati, sina.
 Umrlemu zdaj ti daj zadoščenja.

*

Pesnik Jack Tomšič se je pri petindvajsetih kot gozdarski delavec izselil v Ameriko. V Clevelandu je delal po tovarnah in pridno pisal pesmi in jih tudi objavljajal. Njegov pesniški izraz je enostaven; njegovo pesem *Louisu Adamiču v spomin* sestavljajo pari vrstic z zaporedno rimo. Pesem je riman Adamičev življenjepis, začne v otroških letih... in nadaljuje: *bil je v šoli... štirinajstleten je prišel v to deželo / pri časniku Glas Naroda dobil je delo... potem njen junak odide: v prvo svetovno vojno / pod ameriško zastavo bojno... in poroča: pisatelj slovenskih dela je prestavljajal... štirinajst knjig... druga svetovna vojna... prvi je dognal kdo se tujcu udejstvuje / kdo za narod, zemljo se bojuje... toda: nasprotna stran se je resnice zbala... Sledi vabilo: v Belo Hišo... Amerika, Rusija in Partizani... in Končno se je mir na našo zemljo vrnil / sliko ruševin umorov je razgrnil... Adamiču so zlobneži grozili... Ker pisal je naprej še za pravice / razkrival zavajalnost, laž, krivice... Zlobneži so si grd načrt skovali / in še naprej so ga zasledovali / da bi svoj grd*

zločin pred svetom skrili / stavbo so zažgali, kjer so ga ubili... Lojze v Tvojih delih še živiš med nami / Tvoje knjige so živi spomenik z nami.

Svojo rimano pripoved je nanizal v 81 stihov.

*

Pesmi sta izdelek stihotvorcev s pomanjkljivim šolanjem in z zarjavelo slovenščino, toda njuna čustva so pristna. Marjan Dolgan je v svoji *Antologiji slovenske slavlilne poezije* ugotovil, da »je lahko eden izmed vzrokov za nastajanje (slavlilne) poezije koristolovski, zato zbuja dvom o iskrenosti slavlilčevih čustev do slavljenca in seveda idej, ki so s tem povezane,⁵ - a o iskrenost naših dveh pesnikov, ko se spominjata mrtvega prijatelja, ne gre dvomiti«.

*

Mirko G. Kuhel : **SONETNI VENEC**

posvečen spominu velikega Slovenca in Prijatelja LOUISA ADAMIČA

I Le vstani, rod moj, dan se dela!
 Že rano s plugom kmetič gre na polje,
 ga delo utruja in je slabe volje
 - pšenična moka letos ne bo bela.

Med zrnjem zlatim snetja je, plevela,
- Da bi le drugo leto bilo bolj!

Naj plug škodljive korenine zorje,
kar zdravo zraste bo žanjica žela.

 Le vstani! Vstani, tudi ti pomagaj!
 Priroda vse na delo opozarja -
 semena ljulke skrbno stran odlagaj!

Lenuh požrešni delo zanemarja,
a ti slabost to kar sedaj premagaj!
Obseva že obzorje zlata zarja.

II Obseva že obzorje zlata zarja
 in prvi svit meglo odganja,
 ki v reber na pobočje se naslanja,
 nato posveti v sobo samotarja.

Mar zbal se je pokončnega viharja?
Na naslonjalo glava vznak se sklanja,
Obraz mu nem je, kot da mirno sanja
in puška čez kolena - znak stražarja?

 Zija nad senci sveža, dvojna rana...
 Ostanek to gostije je komarja?!
 Odgovor daj, tajinstvena Moeana!

⁵ Dolgan, M., *Slovenska muza pred prestolom*, Krt, Ljubljana, 1989.

Po morju plove ladja brez krmajra,
odmika se od varnega pristana,
Jeklena grod ni sili kos viharja.

III Jeklena grod ni sili kos viharja
 tiranstva, ki zatira glas resnice.
 Svetniki vi, z desnice in levice,
 priznajte, da najeli ste grobarja.

Hlapčevstvo, na kolena pred mesarja!
Obljublja glasno pravdo vam pravice,
če dvomite, vas biča, pljuva v lice,
v obraz se hlini, zadaj pa udarja.

 Kedo naj vam sledi, kedo verjame?

 Besede sladke so zastava dela -
 mamilo - te na limance ujame.

Zbudi se podlost njihovega dela,
ki narode zaslužnji, last odvzame...
Zbudite se, omamljena krdela!

IV Zbudite se, omamljena krdela,
 ker up na novi rod se ves podira.
 Dokler ne bo zglajena pot do mira,
 zastonj bo vaša rana krvavela.

Dokler zavesa mračna bo visela,
ki glas vpijočega je ne predira,
dokler je vse razseka ne sekira,
ki moč vseh narodov jo bo vihtela,
 osveta za osveto kri bo pila,
 bogastvo oble bo le kup pepela
 in zemlja vsa postala bo gomila,

ko bomba bo atomska zagrmela.

A v tebi, človek je močnejša sila -
enotnost te pogube bo otela.

V Enotnost te pogube bo otela,
 branila pred tlačansko te usodo,
 verige suženjstva odpete bodo,
 svobode plamenica bo žarela.

Dokler manjšina žezlo bo vihtela
za mizo prostor bo lr za gospodo.
Večina liže prazno naj posodo,
molči naj in naprej ponižno dela.

Enakopravnosti naj dan zasije,
edinstva narodov naj vstane zarja,
buče naj bratstva složne melodije.

Izbira naj vsak narod sam vladarja,
pri mizi siromak naj je in pije,
trpinu naj bo dana pest denarja.

VI Trpinu naj bo dana pest denarja,
da konec bo njegove beračije.
Na mehki postelji naj se spočije,
pošljite mu krojača in čevljarja.

[est dni na teden naj bo za vrtnarja
hektarjev osmih svoje domačije,
pošteno naj naje se in napije,
ko sedmi dan gre obiskat krčmarja.

Za mnoge so to sanjske domišljije,
pobožne želje bornega sanjarja.
Zanj samo v pesmih toplo sonce sije...

Za to boleost ni pravega lekarja.

Kje njega vera je sen utopije?

Usodo boljšo naj si sam ustvarja?

VII Usodo boljšo naj si sam ustvarja?
slovenski rod, ki vedno bil si križan.
A ko si najbolj strt bil in ponižan,
odvrgel si krvavega vladarja.

Sam si postavil se za gospodarja,
račun zakleti ves je zdaj prekrižan.
Tvoj tisočletni cilj je zdaj približan,
odpira svet se, sije nova zarja.

Oj domovina, drago si plačala,
da ves bi rod pod svoja krila vzela!
Domača izdajica ni plakala,

ko ti gorela si in krvavela.

Sinovom zvestim si nagrado dala,
a Judež naj na čelo da pepela!

VIII A Judež naj na čelo da pepela!
Osveto kličejo iz groba krste,
na njega kažejo koščene prste
nedolžne žrtve, izdajalstva dela.

Ko rodna gruda strašno je trpela,
 sovragu je podredil lastne vrste,
 da bratje so morili brate čvrste.
 Preklinja te dežela, vrana bela!

Če kriv si, vest te vekomaj bo pekla,
 nikdar ne skriješ svojega zločina,
 ker njega halja stkana je iz stekla.

Za zločine plačana bo spokornina,
 ko javnotvoja bo izpoved rekla:
 Dovolj! Odpusti, moja domovina.

IX Dovolj! Odpusti, moja omvina!
 Otroku znana ni bila vrednota
 bogastva tvojega, ko je sirota
 odtavala, kjer daljna je tujina
 po mnogih letih prebudila sina.
 Povpne se fant tvoj, ko zagleda pota,
 ki odrešijo naj suženjstva omota
 vse, ki jim ni svoboda dedovina.

Gospod postane fant, če le hoče
 premnogi z njim prav rad zamenja.
 Vale viharni se oblaki toče,

a on bojevnega ostane mnenja.
 Ko mati v bolečini nujbolj joče,
 avgur napoveduje dan vstajenja.

X Avgur napoveduje dan vstajenja:
 Prešeren, Cankar, mnogi njuni prednik
 idealizma bili so besednik.
 podžigali utopijska mišljenja.
 Nekdaj bo konec bridkega trpljenja,
 svobode nekdo piše abecednik,
 nekje rodi se blagi ranocelnik,
 ki vrne čvrste ti moči življenja.

Izza morja odjeknejo besede,
 Odmev so upov tvojih, domovina,
 naj svet za tvoje muke zve in bede

- v besedah, ki razume jih tujina.
 Podtalno vse nekdo doma prevede,
 mineva v upu bolečina.

XI Mineva v upu bolečina,
ko svet krog tebe izumira,
ko stari svet v plamenih se podira
in nanj spominja te le razvalina.

Ah, ostra meča dvojna je ostrina,
ki kolje, reže, seka brez ozira.
Koliko lastnih žrtev rekvirira
prepad globok, najstrmejša pečina.
Grobove plitve gozd zeleni skrije,
tu konec je želj in trpljenja -
opeva jih milada poezije...

Nirvana polni kupo pozabljenja -
po temni noči sonce spet zasije
In dan prihaja boljšega življenja.

XII In dan prihaja boljšega življeja,
tako res, kot ozelene lesovi
in spomladanski zaduhte cvetovi,
ko sneg stopi se, mraz odjenja.

Nevihta vsaka polna je grmenja,
drevesa rujejo in klestijo vetrovi,
ječe, do tal se sklanjajo vrhovi
v objemu strašnem silnega vrvenja.

A on stoji pogumno na braniku,
mogočni glas njegov ne zaduši tujina.
In ko je dan signal krvniku -

beleži dan umora zgodovina.

V priznanju, ki je dano mučeniku,
čedalje bolj spoznaš mati, sina.

XIII Čedalje bolj spoznaš, mati, sina,
ki še po smrti svetu te predstavlja,
te obožuje v knjigah in proslavlja,
kot da še vedno si mu domovina.

Sprejela ga za sina je tujina
In Janez kranjski se ne obotavlja,
v dlan pljune in si trdno zagotavlja,
da krepko bo pognala korenina.

In je pognala in je zelenela,
rodila sad je polnega življenja.

In tudi ti polno si mero sprejela,
ki pomore ti do ozdravljenja.

Med velikane bi ga šteti smela.
Umrlemi zdaj ti daj zadoščenja.

XIV Umrlemi zdaj ti daj zadoščenja,
nazaj ga sprejmi v svoje milo krilo,
doma polži v tiho ga gomilo,
da se želja izpolni hrepenenje.

Doma pričelo je, doma naj jenja
dvostranske poti polno opravilo,
ki dvojno je posledico rodilo:
Za njega smrt, za tebe dih življenja.

Uvrsti ga med velikane svoje,
da mu nesmrtna luč bo zagorela,
ime zapišu jasno med heroje.

In večno naj spominja se dežela,
da pokolenju mlademu zapoje:
Le vstani, rod moj, dan se dela!

*

Jack Tomsic : LOUIS ADAMIČU V SPOMIN

Bil je živ, nadarjen že v otroških letih
v družini so o njem razpravljali v posvetih...
dali bomo ga učiti v mestne šole,
ne kmet, naj oral bo na papirja pole.
Bil je v šoli, a mašnik ni hotel biti,
želel je v svet, v Ameriko oditi,
krepak, drzen in miselno premeten,
dalekoviden in življensko podjeten.
štirinajstleten je prišel v to deželo,
pri časniku Glas Naroda je dobil delo,
za več izkustev so silile ga želje,
šel je v drugo delat... v mesta podeželje.
Skusil je več let trpljenje in krivice
in kako se krati delavcu pravice,
to spoznanje ga je močno presunilo,
za pravice ljudstva ga je prekalilo.
Vpisal se je v prvo svetovno vojno,
šel je pod ameriško zastavo bojno,
pod vtisom, da odstrani se vse vojne,
da v miru se rešuje spore medsebojne
Pisateljev slovenskih dela je prestavljal,

v angleški jezik jih je uveljavljal,
za pisateljstvo se je zavzel, odločil,
da vtise... življenja ljudi bo predočil,
štirinajst pomembno-poučnih knjig je spisal,
naš doprinos za Ameriko orisal,
prvi v Ameriki nam pota je popravil,
učenjacom, širnim krogom nas predstavil.
Že devetnajsto-devet-in-tridesetega
predvidel je vdor škornja hitlerjevega,
svaril je slovenske organizacije
na grozljiv, krvav pohod in operacije.
Ko druga svetovna vojna je začela,
strahotna, ki z grozo je ves svet objela,
je pogumno na branik svobode stopil
in še druge v svoje vrste je priklopil.
Po dvorinah je navduševal, razlagal...
kaj in kako naj bi vsi in vsak pomagal
in kaj vred z Ameriko nam je storiti,
da osišča silo nam bo moč zdrobiti.
Iz krajev več so prišla poročila,
ki so nejasno in križno se glasila,
kaj je tam, za koga se železo kuje,
kdo je s kom in za koga s bojuje?
Prvije dognal kdo se tujcu udejstvuje,
kdo za narod, dom in zemljo se bojuje,
odločujočim je hitro dal na znanje
komu naj se da pomoč in pripoznanje.
Nasprotna stran se je resnice zbala,
da bo resnica laž v kot zagnala,
neresnic smrdljivih, blatnih so nalili,
da ga bodo z njimi mazali smradili.
Preskočil blato, smrad, potvorb-pregrade...
obiskoval državne je urade,
še v Belo Hišo so mu dovolili,
da več resnic o borbah bi dobili.
Amerika, Rusija in Partizani
so oslabili nacizem razdivjani,
ki je kot zmaj bruhal ogenj po Evropi,
da gorele so vasi, mesta in okopi.
Nacizma rjoveči se začel je tresti,
ker svobode zmag ni mogel več prenesti,
gnusen in krvav se je na tla zavalil,

narodom se kamen groze je odvalil.
Končno se je mir na našo zemljo vrnil,
sliko ruševin umorov je razgrnil,
toda v zlobnežih je maščevanje tlelo,
ki se ob priložnostih je razplamtelo,
Adamiču so še zlobneži grozili,
na samotnem kraju so ga pa dobili,
pretepali so ga, kri iz ran je tekla,
da pisat več ne sme, so njih usta rekla.
Ker pisal je naprej še za pravice,
razkrival zavajalnost, laž, krivice
posvet je bil... kaj je treba še storiti,
pero izviti ali usta zamašiti?
Zlobneži so si grd načrt skovali
in še naprej so ga zasledovali,
da bi svoj grd načrt pred svetom skrili,
stavbo so zažgali, kjer so ga ubili.
Poln načrtov, star le dva-in-petdeset let
je bil v trenutkih, svetu življenja odvet.
Lojze, v svojih delih še živiš med nami,
Tvoje knjige so živi spomenik z nami,
v rodnem kraju spomenik, muzej in šola
Ti ime krasijo, kot hrabrega Sokola!